

SVEUČILIŠTE U RIJECI
UČITELJSKI FAKULTET U RIJECI

Lea Šestan
Jezična kultura odgajatelja
ZAVRŠNI RAD

Rijeka, 2018.

SVEUČILIŠTE U RIJECI
UČITELJSKI FAKULTET U RIJECI
Preddiplomski sveučilišni studij Rani i predškolski odgoj i
obrazovanje

Jezična kultura odgajatelja
ZAVRŠNI RAD

Predmet: Kultura govorenja i pisanja

Mentor: Doc. dr. sc. Maja Opašić

Student: Lea Šestan

Matični broj (JMBAG): 02990101324

U Rijeci 27. kolovoza 2018.

Izjava o akademskoj čestitosti:

„Izjavljujem i svojim potpisom potvrđujem da sam završni rad izradila samostalno, uz preporuke i savjetovanje s mentorom. U izradi rada pridržavala sam se Uputa za izradu završnog rada i poštivala odredbe Etičkog kodeksa za studente/studentice Sveučilišta u Rijeci o akademskom poštenju.“

Lea Šestan

SAŽETAK

Pod pojmom jezična kultura podrazumijevamo i pojam jezično izražavanje, a njih karakteriziraju poznavanje i kultiviranje jezika, teorijsko znanje o jeziku, jezičnu svijest i jezičnu brigu o jeziku. Odgajateljeva uloga je da svjesno njeguje kulturu izražavanja, odnosno kulturu govorenja i pisanja. Govor odgajatelja bi trebao biti popraćen obilježjima dobrog govora.

Pojam „jezična kultura odgajatelja“ odnosi se na više područja, jedno, ako ne i najvažnije, je područje komunikacije. Komunikacija je vrlo važna u životu svakog čovjeka i njome se koristimo cijeloga života. U struci odgajatelja komunikacija s djecom rane i predškolske dobi od izrazite je važnosti. Odgajatelj treba u svom radu koristiti verbalnu, kao i neverbalnu komunikaciju. Potrebno ih je kombinirati i što češće, na više različitih načina, koristiti u radu s djecom.

Odgajatelj je taj koji djeci, osim roditelja, predstavlja govorni model. Sukladno tome, od iznimne je važnosti da u odgojno-obrazovnoj skupini potiče komunikaciju, kombinira sve vrste komunikacije, prati i djeluje u skladu s dječjim interesima, potrebama i željama te da uvijek radi na sebi i neprestano se usavršava.

Ključne riječi: jezična kultura, odgajatelj, dijete, komunikacija, govor

SUMMARY

„Language culture“ is deeply connected with the term linguistic expression, characterized by knowledge and cultivation of language, theoretical knowledge of language, language awareness and care of language. Preschool teacher's role is to consciously nurture the culture of expression, culture of speech and writing. The preschool teacher's speech should be followed by the characteristics of good and regular speech.

The term „language culture of the preschool teacher“ refers to several areas, one of the most important areas is communication. Communication is very important in every human life and we use it for a lifetime. In the profession of preschool teacher, communication with children of early and preschool age is very important. The preschool teacher should use verbal and nonverbal communication. They need to be combined and used as often as possible in many different ways.

Expect parents, preschool teacher is another speech model to the child. Accordingly, it's very important that preschool teacher stimulate communication, combines all kinds of communication and operates in accordance with the child's interest, needs and desires. Preschool teacher should always work on himself and continually improve his work.

Keywords: *language culture, preschool teacher, child, communication, speech*

SADRŽAJ

1. UVOD.....	1
2. KOMUNIKACIJA	2
2.1. Pojmovno određenje.....	2
2.2. Verbalna i neverbalna komunikacija.....	3
2.3. Intrapersonalna i interpersonalna komunikacija	3
2.4. Interakcija.....	4
3. RAZVOJ KOMUNIKACIJE KOD DJECE RANE DOBI	5
3.1. Predjezična (predlingvistička ili predverbalna) faza.....	5
3.2. Jezična (lingvistička ili verbalna) faza	6
4. RAZVOJ KOMUNIKACIJE KOD DJECE PREDŠKOLSKE DOBI.....	8
4.1. Važnost komunikacije za razvoj govora djece predškolske dobi.....	8
5. JEZIČNA KULTURA ODGAJATELJA	10
5.1. Obilježja dobroga govora	11
5.1.1. <i>Osmišljenost i logičnost govora</i>	12
5.1.2. <i>Svrishodnost i cilj govora</i>	13
5.1.3. <i>Pravilnost govora</i>	13
5.1.4. <i>Živost izlaganja i izražajnost govora</i>	14
5.1.5. <i>Glasnost i jasnost govora</i>	15
5.1.6. <i>Tečnost i točnost govora</i>	17
5.2. Vrednote govorenoga jezika	17
6. ODGAJATELJEV GOVOR TIJELA.....	21
6.1. Uvjerljivost odgajatelja	21
6.2. Tijelo kao prijenosnik poruke	22
6.3. Kontrola nad tijelom	23
7. ULOGA ODGAJATELJA U KOMUNIKACIJI S DJECOM RANE I PREDŠKOLSKE DOBI	25
8. JEZIČNA KULTURA IZ PERSPEKTIVE ODGAJATELJA	29
9. ZAKLJUČAK.....	35
10. LITERATURA	36

1. UVOD

Jezična kultura odgajatelja je sve ono što čini odgajatelja kako bi bio dobar govorni model djeci. Jezična kultura ujedno podrazumijeva i jezično izražavanje odgajatelja, poznavanje i korištenje hrvatskog standardnog jezika u ustanovi ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja. No, jezična se kultura ne odnosi samo na hrvatski standardni jezik, već i na cjelokupnu interakciju s djecom, kako komunicirati s djecom, a pritom biti dobar govorni model djeci.

Izabrala sam temu „Jezična kultura odgajatelja“ jer i sama imam govorne poteškoće te sam upravo iz tog razloga htjela saznati ponešto više o ovoj temi. Htjela sam saznati što sve podrazumijeva jezična kultura odgajatelja te što odgajatelji misle o „Jezičnoj kulturi odgajatelja“, što podrazumijevaju pod tim nazivom, što je za njih važno u komunikaciji s djecom te što misle o tome da odgajatelj s poteškoćama u govoru bude dio odgojno-obrazovnog procesa.

Ovaj završni rad obuhvatila sam mnogim poglavljima, neka od njih su: komunikacija, razvoj komunikacije kod djece rane dobi, razvoj komunikacije kod djece predškolske dobi, važnost komunikacije za razvoj govora djece predškolske dobi, jezična kultura odgajatelja, govor tijela odgajatelja te uloga odgajatelja u komunikaciji s djecom rane i predškolske dobi. Osim navedenih razrađenih područja, provela sam istraživanje u suradnji s DVO Rijeka, točnije CPO Zamet te mi je cilj bio ispitati mišljenja odgajatelja o navedenoj temi.

Pri pisanju ovog rada služila sam se literaturom, odnosno raznim knjigama ove tematike koje se odnose na rani i predškolski te školski uzrast.

2. KOMUNIKACIJA

Brajša (1996) ističe kako se čovjek u životu rađa četiri puta. Prvi put se čovjek rodi na biološki način kako bi razvio svoje tijelo, drugi put kako bi razvio svoj kognitivni dio, odnosno mozak, treći put kako bi razvio svoju osobnost i četvrti put kako bi razvio svoj identitet. Ako izostavimo prvo rođenje, u preostalim trima rođenjima vrlo važnu ulogu ima upravo komunikacija, odnosno razgovor, koji se ostvaruje između čovjeka i njegove okoline.

2.1. Pojmovno određenje

Komunikacija je proces izmjene informacija i osnova za uključivanje pojedinca u društveni život (Anić, 1991, prema Tatković, Diković i Tatković, 2016). Također, komunikaciju možemo definirati kao „prijenos ideja, misli, stavova od izvora do primatelja“ (Petar, 2003). Za razvoj komunikacije, kao i za njenu uspješnost, potrebno je razumijevanje jezika, govora i mišljenja te njihove povezanosti i odnosa koje stvaraju. Jezik je nastao u društvu pa tako svi članovi određene zajednice koriste isti jezik (Pavličević-Franić, 2005). „Govor je proces koji služi kao sredstvo sporazumijevanja uz pomoć artikuliranih glasova povezanih u riječi, rečenice ili tekst“ (Pavličević-Franić, 2005:14). Kako bi se uopće razvio pravilan govor potrebno je „dobro zdravlje, uredno razvijeni govorni organi, uredan sluh, uredan intelektualni razvoj te stimulatивно okruženje“ (Mesec, 2010:8). Komunikaciju smatramo temeljem usvajanja jezika kao i razvoja govora. Jezik se uči i savladava u komunikaciji s okolinom, a govor predstavlja sredstvo kojim se koristimo pri komuniciranju s okolinom (Ljubešić i Capanec, 2012).

Komunikacija se sastoji od četiriju glavnih elemenata bez kojih ona nije provediva. Prvi element čini govornik, odnosno osoba koja prenosi informaciju. Drugi element čini sugovornik, a on je osoba koja prima informaciju govornika. Treći element predstavlja poruka, odnosno informacija, a četvrti element čini komunikacijski kanal, a to je put kojim se poruka prenosi. Kako bi komunikacija kao takva bila uspješna i provediva, vrlo je važno poznavanje pravopisnih pravila i jezičnih znakova kako od strane govornika, tako i od strane sugovornika. No, nije to jedino što

čini komunikaciju uspješnom i provedivom. Za uspješnu komunikaciju odgovorni su i vanjski čimbenici, poput osobina neke osobe, temperamenta, raspoloženja, govornih navika i slično. (Pavličević-Franić, 2005).

2.2. Verbalna i neverbalna komunikacija

Verbalna komunikacija, odnosno komunikacija riječima uključuje sljedeće jezične djelatnosti: čitanje, pisanje, govorenje i slušanje. Od sviju navedenih, slušanje je najzastupljeniji oblik verbalne komunikacije te obuhvaća 40 % komunikacije. No, istovremeno je i najzanemareniji. S druge strane, neverbalna komunikacija, odnosno govor tijela, neizostavan je dio cjelokupnog komuniciranja s drugima, pa samim time i u struci odgajatelja pri ostvarivanju komunikacije s djecom. „Nju sačinjavaju ponašanje tijela (držanje, usmjerenost i pokreti tijela kod sjedenja, stajanja, hodanja i ležanja), mimika (čela, obraza, brade, obrva, usta), očni kontakt (pogled, zjenice, očni mišići), govorno izražavanje (brzina, ritam, jačina i boja glasa, artikulacija, melodija, jasnoća, smijanje, glasovi bez verbalnog sadržaja), gestikulacija (govor ruku, velike i male geste, radnje), dodirivanje, odijevanje, prostorno ponašanje (intimna, osobna, društvena i javna zona odstojanja), vremensko ponašanje (intimno, osobno, društveno i javno vrijeme za kontakte), vanjski kontekst (vanjske okolnosti za vrijeme komuniciranja)“ (Brajša, 1996: 41). Neverbalna komunikacija vrlo je važna u poslu odgajatelja jer njome mijenjamo ili potvrđujemo značenje i smisao izgovorene poruke koju upućujemo djetetu. Također, neverbalnom komunikacijom oblikujemo poruke, zamjenjujemo i nadopunjujemo sadržaje koje je verbalno teže objasniti i izgovoriti, vrednujemo određene sadržaje koje izgovaramo i slično. Vrlo često odgajatelji neverbalnom komunikacijom prikazuju svoja emocionalna stanja, namjere i očekivanja (Brajša, 1996).

2.3. Intrapersonalna i interpersonalna komunikacija

Osim verbalne i neverbalne komunikacije, razlikujemo i interpersonalnu i intrapersonalnu komunikaciju. Interpersonalna komunikacija smatra se najvišim oblikom komuniciranja. Iz već spomenute interpersonalne komunikacije, razvija se intrapersonalna komunikacija (Miljak, 1984). „Interpersonalna komunikacija je

interakcija ili međusobno djelovanje dviju ili više osoba licem u lice, uz mogućnost trenutačnog dobivanja povratnih informacija“ (Reardon, 1998: 20). Ona podrazumijeva verbalna i neverbalna ponašanja izmijenjena između dvije ili više osoba. Na taj način mogu se podijeliti mišljenja, osjećaji i doživljaji s drugim ljudima. Interpersonalna komunikacija dopušta izražajnost neverbalnih ponašanja pri komuniciranju i upravo je zbog toga važna. Tako se drugoj osobi možemo suprotstaviti, možemo je nadopuniti, samim time i regulirati, ali i poništiti sadržaj koji izriče verbalnim putem (Reardon, 1998). „Tajna uspješnosti interpersonalnog komuniciranja sastoji se u međusobnoj usklađenosti verbalnih i neverbalnih poruka“ (Brajša, 1996: 42).

2.4. Interakcija

Komunikacija se često poistovjećuje s pojmom interakcije. Komunikaciju i interakciju je vrlo teško definirati. Postoje razna shvaćanja i poimanja komunikacije i interakcije (Miljak, 1984). Kaplan (1971) prema Miljak (1984) ističe kako je komunikacija sistem prenošenja informacija između djeteta i majke, no u tu komunikaciju su uključeni i plač, smijeh, djetetovo pokazivanje nečega rukom ili pak kasnije prisutnost govora. S druge strane, Bokeman i Brown (1977) prema Miljak (1984) navode kako je interakcija dijalog različitih ponašanja koji se sastoji od mnogo elemenata, ali ne izostavlja vokalizaciju. Autorima je u to vrijeme vrlo teško bilo odrediti razliku između komunikacije i interakcije. Mnogi smatraju kako su to vrlo bliski i podosta slični procesi. Uzevši u obzir razvojni aspekt, može se reći kako se interakcija između roditelja i djeteta događa mnogo ranije od uspostavljanja komunikacije (Miljak, 1984). „Interakciju ćemo promatrati kao općenitu izmjenu raznih oblika aktivnosti između osobe i predmeta ili između dvije osobe, uz međusobno djelovanje. Kad te aktivnosti postanu svjesne i namjerne za oba partnera, kad nose određena značenja i kad dolazi do izmjena značenja između osoba ili same osobe, interakcija prerasta u komunikaciju“ (Miljak, 1984: 28).

3. RAZVOJ KOMUNIKACIJE KOD DJECE RANE DOBI

Dok je još u majčinoj utrobi, dojenče vrlo jasno prepoznaje majčin glas, a već nekoliko dana nakon rođenja majčin glas raspoznaje i od glasova drugih osoba. Novorođenčad ranije nisu bila izložena bogatstvu jezika, pa upravo iz tog razloga imaju urođenu želju za komunikacijom kao i sposobnošću ovladavanja osnovama komunikacije (Apel, Masterson, 2004). Kod njih prevladava neverbalna komunikacija koja prethodi verbalnoj. Iz tog razloga, vrlo je važno naglasiti da svaki plač, osmijeh ili bilo koja motorička aktivnost imaju značenje. U skladu s time, jezični razvoj možemo podijeliti na dva osnovna dijela, a to su predjezično ili predlingvističko razdoblje koje traje od rođenja do prve godine, i jezično ili lingvističko razdoblje koje traje od prve do treće godine (Pavličević-Franić, 2005).

3.1. Predjezična (predlingvistička ili predverbalna) faza

Predjezična faza podrazumijeva spontano glasanje te artikuliranje glasova primjerenih jezičnom sustavu materinskog jezika. Možemo je podijeliti na četiri kraća razdoblja, a to su predgovorno ili perlokutinaro razdoblje, komunikativno glasanje, vokalizaciju i brbljanje. Predgovorno razdoblje traje od samog rođenja pa sve do drugog mjeseca života djeteta. Karakterizira ga primarno refleksno glasanje, odnosno plač (Pavličević-Franić, 2005). U ovom razdoblju pojavljuju se prvi načini komunikacije djeteta i roditelja. Dakle, međusobno prikazuju emocije jedan drugome, a one započinju vizualnim kontaktom odmah pri djetetovom rođenju. Kasnije, između šestog i osmog tjedna, dijete osmijehom odgovara na interakciju ljudi koji ga okružuju (Sheridan, 1997). Razdoblje komunikativnog glasanja traje od drugog do petog mjeseca (Pavličević-Franić, 2005). U osmom tjednu dijete započinje ispuštati glasove ugone, odnosno „guguće“. Nakon nekog vremena, takvi glasovi postaju sve raznolikiji te počinju sadržavati samoglasnike i nekoliko suglasnika (Sheridan, 1997). Na taj način djeca najčešće izgovaraju riječi „ku“ i „gu“ jer se u ležećem položaju njihov jezik naslanja na mekši dio tvrdog nepca (Apel, Masterson, 2004). Treće razdoblje je razdoblje vokalizacije koje traje od petog do osmog mjeseca te kao takvo obuhvaća vokalni sustav, vokalne igre i ponavljanje artikuliranih odsječaka (Pavličević-Franić,

2005). Dijete u šestom mjesecu sve više isprobava i eksperimentira svojim ustima, jezikom pa tako i grlom te na taj način stvara mnoštvo različitih zvukova (Apel, Masterson, 2004). Dijete u devetom mjesecu je već sposobno prepoznati jednu ili dvije riječi za određene predmete te počinje reagirati na jednostavne upute (Sheridan, 1997). Četvrto razdoblje ili razdoblje brbljanja traje od osmog do dvanaestog mjeseca (Pavličević-Franić, 2005). U razdoblju brbljanja dijete izgovara samoglasnike i suglasnike koji polako počinju stvarati sve širi vokalni sustav. Suglasnici koje dijete tada izgovara su *p, b, t, d, m* i *n*. Dijete brbljanjem isprobava, eksperimentira i uči stvarati glasove te kako ih međusobno spajati. U devetom mjesecu djetetovog života mogu se čuti razne varijante spajanja i izgovaranja samoglasnika iz razloga jer dijete tada pokušava oponašati ono što čuje u svojoj okolini (Apel, Masterson, 2004). Osim što dijete tada koristi samoglasnike i suglasnike, vrlo često koristi i geste kojima pokazuje interes za određene predmete (Sheridan, 1997). Do četrnaestog mjeseca dijete već počinje izgovarati glasove koji nalikuju riječima, poput „da“ i „ne“ kako bi izrazili traženje, odbijanje ili pak negodovanje (Apel, Masterson, 2004).

3.2. Jezična (lingvistička ili verbalna) faza

Pavličević-Franić (2005) ističe jezičnu fazu kao fazu u kojoj dijete najprije ovladava fonemskim sustavom materinskog jezika svjesno proizvodeći glasove, a onda motoričkom aktivnošću, odnosno spajanjem artikulacijskih glasova nastaju riječi.

Apel i Masterson (2004) ističu kako većina djece svoju prvu riječ izgovori između devetog i dvanaestog mjeseca. Kako bi se uopće moglo prepoznati djetetovu prvu riječ, ona mora sadržavati četiri osobine za izdvajanje skupine glasova u riječi, a to su da izgovor samoglasnika mora biti jasan, izgovor riječi pojedinačan, riječ se mora odnositi na osobu, predmet ili određenu situaciju te riječ se mora upotrebljavati u razgovoru s okolinom. Sukladno tome, djetetove prve riječi su najčešće imenice ili jednostavni glagoli (Apel, Masterson, 2004). Dijete od dvanaestog do osamnaestog mjeseca koristi jednosložne ili dvosložne riječi. Primjerice, „papa“ što podrazumijeva „gladan sam“. Dijete u dobi od osamnaest mjeseci koristi rječnik s oko sto riječi (Pavličević-Franić, 2005).

Dijete u razdoblju od dvanaestog do dvadeset i četvrtog mjeseca usvaja pojedine vrste riječi, poput imenica, glagola, zatim pridjeva pa zamjenica, brojeva i pokoji prilog (Pavličević-Franić, 2005). Do druge godine većina djece počinje spajati dvije riječi, a nakon druge godine počinje se služiti jednostavnim rečenicama sastavljenima od najčešće tri elementa (Sheridan, 1997). U prosjeku dijete proširuje rečenicu s jednom riječju godišnje, što znači da s navršenih sedam godina koristi rečenicu koja se sastoji od sedam riječi (Apel, Masterson, 2004).

Dijete u dobi od tri godine života proširuje svoj rječnik novim riječima. Osim toga, dijete u toj dobi jednostavne riječi zamjenjuje sve složenijima te počinje slagati kratke rečenice i pritom počinje koristiti gramatiku. Tako napredujući, dijete sve efikasnije iskazuje svoje misli i osjećaje (Apel, Masterson, 2004). U toj dobi dijete bi već trebalo moći izreći svoje ime i prezime, služiti se jednostavnim rečenicama sastavljenim od četiri riječi, upotrebljavati perfekt i futur pri komunikaciji s drugima te postavljati pitanja pritom koristeći upitne zamjenice poput tko i što (Cimaš, 2015). Važno je napomenuti kako su u ovom razdoblju moguće i prisutne greške u izgovoru, a to se očituje u ispuštanju prvog ili zadnjeg suglasnika te dodavanju samoglasnika na kraju izgovorene riječi. No, do kraja četvrte godine djetetov govor postaje sve razumljiviji i gotovo svatko može razumjeti što je dijete htjelo reći (Sheridan, 1997). U ranoj dobi dijete usvaja osnovu materinskog jezika, odnosno prvog jezika komunikacije. Dakle, dijete se koristi fonemskim sustavom, rečeničnom strukturom i gotovo svim vrstama gramatičkih oblika (Pavličević-Franić, 2005).

4. RAZVOJ KOMUNIKACIJE KOD DJECE PREDŠKOLSKE DOBI

Dijete je do svoje navršene četvrte godine već vrlo dobro ovladalo jezikom. Pri kasnijem usvajanju jezika, dijete počinje pokazivati interes za učenje čitanja i pisanja. U dobi između četvrte i pete godine dijete produbljuje neke od govorno-jezičnih vještina u svim područjima jezika, a to su semantika, razvoj glasova i gramatike (Apel, Masterson, 2004).

Rečenične strukture djeteta u predškolskoj dobi sadrže više od jednog glagola i raznovrsne su. Dijete u toj dobi koristi većinu glasova te je njihov izgovor sve precizniji (Apel, Masterson, 2004).

Dijete u dobi na prelasku s pete na šestu godinu prepoznaje da su riječi odvojene od predmeta koji predstavljaju. Također, dijete tada prepoznaje da se dužina riječi određuje prema broju glasova i slova te razlikuje dužinu svake riječi. Prije pete godine, dijete je smatralo da je riječ dugačka ukoliko je predmet koji predstavlja dugačak ili velik (Apel, Masterson, 2004).

Jezične vještine sve su razvijenije pa dijete može samostalno održavati temu nekog razgovora i tako prelaziti s teme na temu. S navršenih pet godina dijete počinje prikazivati uzročno-posljedične veze te tako svaka djetetova priča ima sadržaj i opis proživljenih iskustava (Apel, Masterson, 2004). Dijete u petoj godini govori tečno te gramatički i fonetski ispravno. U toj dobi dijete zna reći svoje ime i prezime, dob, datum rođenja i svoju kućnu adresu (Sheridan, 1997).

4.1. Važnost komunikacije za razvoj govora djece predškolske dobi

Pretvaranje neverbalnog u verbalno složen je proces i nimalo jednostavan, pogotovo ako ga promatramo sa stajališta odraslih ljudi. Vrlo često i mi odrasli imamo poteškoća u prevodenju onog što mislimo u govor i obratno što potvrđuje da je to vrlo kompleksan proces u kojem nije dovoljno imati samo iskustvo da bi se ono moglo prevesti. No, iskustvo ipak ima vrlo važnu ulogu u razvoju govora. Posjedovanje iskustva u razvoju prethodi govoru. Iskustvo kao takvo ne stječe se samo po sebi kao

što ni govor ne možemo promatrati samog za sebe. Na iskustvo, kao i na govor, utječe mnoštvo čimbenika. Neki od njih su mentalno iskustvo, utjecaj drugih u okruženju, kulturna sredina i slično (Miljak, 1984).

Komunikacija je proces koji velikim dijelom uvjetuje formiranje iskustva i formiranje i usavršavanje govora. Može se reći kako nije važno kada dijete progovori, koju riječ progovori, kada počinje spajati riječi u rečenice, već su najvažniji uvjeti u kojima se događa komunikacija te na taj način stvara i održava. Uspostavljanje komunikacije djeteta s odraslom osobom jedan je od najvažnijih uvjeta za početak usvajanja govora i za njegov daljnji razvoj. Komunikacija između majke i djeteta, odgajatelja i djeteta, djeteta i njegovih vršnjaka te djeteta i drugih osoba, pa čak i šire društvene zajednice, jedan je od značajnih, ako ne i odlučujućih uvjeta za razvoj govora, ali i za cjelokupni razvoj djeteta (Miljak, 1984).

„Općenito gledajući, za odgojno-obrazovni rad je od iznimnog značenja stvaranje takvih situacija i održavanje takve atmosfere i emocionalne klime u odnosu na dijete ili djecu, koji će pogodovati i stimulirati komunikaciju odraslog ili odraslih i djece u svim dimenzijama i na svim razinama“ (Miljak, 1984: 50). Bogato okruženje u kojem djeca uče podrazumijeva bogatstvo ideja i načina komuniciranja između djece i odraslih te bogatstvo i raznolikost pri uspostavljanju emocionalnih veza i odnosa s djecom (Miljak, 1984).

Uspostavljanje komunikacije i njen razvoj ne bi trebalo promatrati kao zasebni aspekt, već ju treba proučavati kroz dinamiku cjelokupnog razvoja s obzirom na to da je komunikacija dio i spoznajnog i socijalnog i govornog razvoja djeteta (Miljak, 1984).

„Prva riječ koju dijete izgovori, a izgovori je u komunikacijskoj situaciji, nije prava riječ, nije jezikom oblikovana, ona je, u svojoj biti nediferenciran pokret, čije značenje procjenjujemo samo u određenom kontekstu. A kontekst je cjelokupna situacija u koju su uključeni odrasli i dijete, koja ima svoju kognitivnu podlogu – logiku, akciju koja ima svoje značenje – nosi semantičku intenciju“ (Miljak, 1984: 43).

5. JEZIČNA KULTURA ODGAJATELJA

„Jezik je osnovno komunikacijsko sredstvo u svim područjima ljudskog života, on je organiziran sustav koji služi sporazumijevanju među pripadnicima jedne jezične zajednice“ (Pavličević-Franić, 2005:87). Prijenos poruka sugovorniku, u ovom slučaju odgajatelja djetetu, uz pomoć jezika naziva se jezično izražavanje. Jezično izražavanje sastoji se od nekoliko čimbenika, a oni su poznavanje gramatičke, pravogovorne, pravopisne, leksičke i stilističke jezične norme; izražavanje riječima i načinom koji su u skladu sa situacijom, temom, sadržajem, predznanjem, sugovornicima i raspoloženjem te umijeće da se u pravome trenutku iskoriste sva jezično izražajna sredstva, učini pravilan i svrhovit leksički izbor te u punoj mjeri primjeni stilistička raznolikost. Ovi čimbenici od izrazite su važnosti te podrazumijevaju način na koji se odgajatelj treba jezično izražavati na svakodnevnoj razini (Pavličević-Franić, 2005).

Pod pojmom jezična kultura podrazumijevamo i pojam jezično izražavanje te njih karakteriziraju poznavanje i kultiviranje jezika, teorijsko znanje o jeziku, jezičnu svijest, jezičnu politiku i brigu o jeziku što bi također odgajatelj trebao poznavati. Dakle, odgajateljeva uloga je da svjesno njeguje kulturu izražavanja, odnosno kulturu govorenja i pisanja. U današnje vrijeme, jezična kultura najčešće se zamjenjuje pojmom jezično izražavanje (Pavličević-Franić, 2005).

Već navedeno jezično izražavanje usko je povezano s poticanjem i usvajanjem jezičnih djelatnosti kao što su slušanje, govorenje, čitanje i pisanje. Dijete u jezičnu komunikaciju ulazi slušanjem i oponašanjem odrasloga određene jezične zajednice. Navedeno uključuje i procese ponavljanja i razumijevanja kako bi u određenoj razvojnoj fazi smisleno progovorilo. Jezičnim djelatnostima valja dodati i pojam razumijevanja koja prethodi govorenju. Upravo ovakav poredak jezičnih djelatnosti predstavlja djetetov jezični razvoj, utječe na razvoj komunikacijskih sposobnosti te izgrađuje jezičnu kompetenciju budućih govornika hrvatskoga jezika. Pojmovi jezičnog izražavanja i jezičnih djelatnosti međusobno su isprepleteni jer su jezične djelatnosti upravo oblici jezičnog izražavanja (Pavličević-Franić, 2005).

U odgojno-obrazovnoj skupini odgajatelj bi jezičnom izražavanju trebao pridavati veliku pozornost. Pravilno se izražavajući odgajatelj djeci daje mogućnost

da se stvaralački izražavaju pritom razvijajući svoj jezični izričaj te da se praktično osposobljuju za pismeno i usmeno komuniciranje, odnosno sporazumijevanje s okolinom koja ih svakodnevno okružuje (Pavličević-Franić, 2005).

5.1. Obilježja dobroga govora

Sama pojava govora, iako postoje biološke i fizičke osnove za njegov razvoj, uvjetovana je mogućnošću govorne komunikacije s okolinom. Uloga odraslog čovjeka s kojim se provodi početna interakcija i kasnije komunikacija, od rođenja je jedan od odlučujućih faktora u cjelokupnom razvoju djeteta“ (Miljak, 1984).

Govor odraslog trebao bi biti, u prvom redu, upućen djetetu. To podrazumijeva širok prostor odrednica koje imaju vrlo važnu ulogu u razvoju govora kod djece. Govor kod djeteta neće se razvijati ukoliko odgajatelj komunicira tako da se ne obraća djetetu (Miljak, 1984).

Roditelji, a potom i odgajatelji glavni su govorni modeli za razvoj djetetova govora kojima dijete uči jezik. Većina djece slijedi sličan put jezičnog razvoja, no raznolikosti se mogu pojaviti pod utjecajem dječjih stilova, temperamenta i osobnosti stoga je potrebna fleksibilnost u usvajanju tog područja razvoja (Apel, Masterson, 2004).

Dijete zbog potrebe za sporazumijevanjem s okolinom usvaja jezik vrlo brzo i bez napora te to radi unutar svog prirodnog komunikacijskog okruženja. Usvajanje jezika jezična je i intelektualna sastavnica u razvoju djeteta koju je potrebno neprestano poticati kako bi dijete postalo „komunikacijski kompetentna osoba visoke razine jezičnog znanja i pouzdanja“ (Pavličević-Franić, 2005: 11). Pri govoru usmjerenom na dijete koristi se poseban ritam i visina glasa. Dakle, ton je viši od uobičajenog, a govor sporiji (Apel, Masterson, 2004).

Uspješna jezična komunikacija uvjetovana je unutarnjim, lingvističkim preduvjetima, ali i izvanjskim, nelingvističkim, socijalnim i psihološkim faktorima. „Sugovornici se služe različitim jezičnim sredstvima koji pripadaju različitim idiomima“ (Pavličević-Franić, 2005: 20), u razgovor unose oblike individualnog izražavanja i njihova su jezična predznanja različita. S obzirom na navedeno, za

uspješnost jezične komunikacije važne su osobine govornih osoba (Pavličević-Franić, 2005).

Razvoj obilježja dobrog govora odvija se već u roditeljskim domovima, a nastavljaju se u jaslicama gdje se počinju koristiti različite pokretne govorne igre, brojalice i slično. Obilježja dobrog govora su osmišljenost i logičnost govora, svrshodnost i cilj govora, pravilnost govora, živost izlaganja i izražajnost govora, glasnost i jasnost govora te tečnost i točnost govora (Matić, 1986).

5.1.1. Osmišljenost i logičnost govora

Prvo obilježje dobrog govora je njegova osmišljenost koja se odnosi na sposobnost osobe da osmisli na koji će način verbalno izraziti neku svoju misao ili ideju. To je korak koji dolazi prije verbalizacije neke misli jer je kroz njega potrebno misao s unutrašnjeg iznijeti na vanjski plan (Matić, 1986). Vigotski (1997) ističe kako su dva procesa koji se odvijaju prije samog osmišljavanja govora, neophodna za verbaliziranje misli. Prvo je opažanje koje se odnosi na percepciju pojava, procesa i događaja koji nas okružuju, kao i na percepciju promjena, kako emocionalnih, tako i fizičkih i fizioloških stanja u nama samima. Drugi proces je razumijevanje percipiranih pojava procesa ili događaja.

„Logično je govorenje samo ono koje se obrazlaže na način da ga zdrav razum može prihvatiti“ (Škarić, 2000: 86). Logičnost je obilježje dobrog govora koja je povezana s osmišljenošću govora. Iako alogični odgovori mogu biti osmišljeni, oni će često voditi do pogrešnog razumijevanja sugovornika ili nemogućnosti praćenja redoslijeda izlaganja govornika. Obilježje logičkog govora predstavlja praćenje logičke niti u izlaganju, ali i u samom stvaranju rečenica. Logička nit nalaže da se najprije krene s uvodom u neku temu kako bi sugovornici ili slušatelji dobili uvid u tematiku o kojoj se govori. Tek kada smo sigurni da nas sugovornici ili slušatelji u potpunosti razumiju možemo nastaviti s osmišljenom tematikom. Također, od izrazite je važnosti pri slaganju rečenica koristiti kratke i potpune rečenice u kojima je slijed riječi uobičajen, odnosno „normalan“ kako to navodi Škarić (2000) te ističe da je najispravnije u rečenici najprije istaknuti subjekt, zatim prilog, nakon njega predikat i na kraju objekt. Osim svega navedenog, potrebna je uporaba riječi koje su govorniku

jasne, a sugovornicima ili slušateljima razumljive (Škarić, 2000), „važno je poznavati rječnik skupine“, tj. u ovom slučaju djece kojoj se govornik obraća (Petar, 2003: 62).

Govor osmišljen kroz uporabu rečenica ima značajnu ulogu u kognitivnom razvoju djeteta. Iz tog razloga od iznimne je važnosti da odgajatelj u svojoj odgojno-obrazovnoj skupini potiče djecu na verbalizaciju svojih misli i doživljaja (Matić, 1986).

5.1.2. Svrishodnost i cilj govora

Govor bez cilja nije nikako efikasan. Cilj govora je ono što govornik želi prenijeti sugovorniku te ono što želi da sugovornici nauče, učine, misle ili osjećaju (Mikulčić, 2013).

Svrishodnost govora je obilježje dobrog govora koju karakterizira dosljedna i stabilna orijentacija prema određenom, unaprijed postavljenom cilju. Svrishodnost je formuliranje, planiranje i izvršavanje prema potrebama cilja. Kako bi govornik svoj govor mogao planirati i dosljedno ga privesti kraju, potrebno je u samom početku odrediti cilj i svrishodnost govora (Matić, 1986).

5.1.3. Pravilnost govora

Prema Matiću (1986) pravilnost govora obuhvaća sve ono što čini izražajnu stranu govora, odnosno ekspresiju. To područje obuhvaća pravilno strukturiranje rečenica, pravilnu upotrebu deklinacija i konjugacija, pravilnu artikulaciju glasova te „umijeće korištenja svih komponenta govora“ (Matić, 1986: 17). Niz nasumično poredanih riječi ne prenosi nikakvu informaciju sugovorniku te pogrešno deklinirane ili konjugirane riječi također mogu dovesti do nesporazuma između govornika i sugovornika. Od izrazite je važnosti pravilno upotrebljavati glasovne, leksičke i sintaktičke grane govora kako bi bio pravilan.

Odgajatelji u dječjim vrtićima često koriste govor kako bi motivirali djecu, upitali ih što misle o nekoj tematici ili kako se osjećaju. Također, odgajatelji pomoću govora upućuju upozorenja, predstavljaju poticaje, dogovaraju pravila grupe i slično. Sukladno sa svime navedenim, može se reći kako odgajatelj u dječjem vrtiću većinu svoje pedagoške djelatnosti ostvaruje govornom aktivnošću stoga je od iznimne važnosti da njegov govor bude pravilan (Babić, 1989).

5.1.4. Živost izlaganja i izražajnost govora

Još jedno od obilježja dobrog govora su živost izlaganja i izražajnost govora koje su u uzročno-posljedičnoj vezi i često ih se provodi u radu s djecom. Živost izlaganja u govoru povezana je s ritmom, tempom i pauzama pri govorenju, odnosno sporim, umjerenim ili brzim govorom. Izražajnost se za razliku od živosti očituje u vještinama korištenja svih njenih elemenata i komponenata. Obje se osobine dobrog govora izražavaju intonacijom i gestikulacijom. To se očituje kroz monotonost i nepokretljivost, pretjerano vikanje i mahanje te kroz odmjeren govor i umjereno gestikuliranje (Matić, 1986). Intonacija se očituje kao auditivna vrednota koju percipiramo sluhom (Pavličević-Franić, 2005), dok se gestikulacija javlja u pokretima ruku, glave, dizanja i spuštanja ramena te kao govor prstima, a služi tome da govor ne postane monoton, bez melodije i zvučnosti (Matić, 1986). No, svjesni pokreti koje odgajatelj čini ne smiju ometati djecu. Na nesvjesne ne možemo utjecati, ali osvješćivanjem i vježbanjem možemo ih ublažiti ili ukloniti (Petar, 2003).

Izražajnost u govoru postiže se umijećem korištenja obilježja glasova kao što su zvučnost i bezzvučnost, visina, jačina, boja, ton i opseg glasa te dobrom dikcijom i intonacijom, visinom i naglaskom u govoru. Ovo obilježje dobrog govora uči se postepeno tijekom razvoja govora djece, ali i kroz cijeli život (Matić, 1986). Dobroj organizaciji u govoru značajno pridonose pauze koje služe za ispravljanje pogrešaka u tempu. Primjerice, u prebrzom izgovaranju nekoliko riječi uzastopno, umetanje pauze kao takve usporava govor. No, ukoliko se koriste preduge i prečeste pauze one ukazuju na to da govornik nije pripremljen. Pauze omogućuju promišljanje o onome što se želi reći i biranje toga, odnosno slaganje misli u izraz (Škarić, 2000). Jedan od razloga nastajanja pogrešaka u govoru je nepravilno korištenje pauzi. One svakako mogu biti retoričkog tipa, dramatskog ili pak za uzimanje zraka pri govorenju, no moraju postojati. Retoričke pauze služe kako bismo uspjeli zadržati djetetovu pozornost, dramatske ističu važnost sadržaja o kojem se govori, a stanke prilikom kojih se uzima zrak služe kako bi govor zvučao tečno. Brzopletost u govoru odgajatelja može kod djece izazvati nerazumljivost izrečenog (Petar, 2003). Brzina kojom se govori određena je tempom, odnosno trajanjem tona. Tempo govora ostvaruje se izmjenom dužih i kraćih tonova te samom brzinom izgovaranja (Pavličević-Franić, 2005). Spori govor može označavati osobu koja je spora, lijena, umorna ili dostojanstvena, za

razliku od brzog govora koji može označavati osobu koja je hitra, živahna, euforična ili brzopleta (Škarić, 2000).

Prema Škariću (2000) podlogu ritma stvara nizanje oblika u istim razmacima. Elementi ritma nekog jezika uče se raznim brojalicama i brzalicama koje ne prenose jezičnu poruku kroz njihov sadržaj, već prenose poruku kroz razbrajanje. Primjerice, brojalica „En, ten, tini“ ne prenosi sadržajnu poruku, ali omogućuje razbrajanje (Pavličević-Franić, 2005).

Matić (1986) navodi kako je uloga odgajatelja da unutar odgojno-obrazovne skupine nastoji raznim načinima rada, koje prilagođava situacijama u kojima se nalazi, poticati djecu na razne vrste razgovora, opisivanje, prepričavanje i druge kako bi usavršili živost izlaganja. Sukladno s time da odgajatelj često koristi govor u radu s djecom i na taj način svojim govorom utječe na govor djece, od iznimne je važnosti da koristi pauze u svom govoru, izražajno čita, služi se jednostavnim riječima i kraćim i njima razumljivim rečenicama. Potrebno je djeci biti dobar primjer kako govoriti umjerenim tempom kroz razne dramatizacije, improvizacije, čitanje priča, brojanjem tempa i slično.

5.1.5. Glasnost i jasnost govora

Na sličan način na koji sebe promatramo u ogledalu, može se sebe promatrati i pri govorenju. To podrazumijeva promatrati sebe u zvuku svoga glasa što nam omogućuje sagledavanje naše unutrašnjosti (Škarić, 2000). Glas ima tri temeljna svojstva: akustičnost, artikuliranost i funkcionalnost. Akustičnost se odnosi na zvučnost ili bezzvučnost glasa, dok artikuliranost podrazumijeva da svaki glas ima zasebno mjesto tvorbe i način na koji se tvori. Funkcionalnost podrazumijeva da glasovi u jeziku imaju određenu svrhu ili ulogu. Za nastanak glasa potreban je rad govornih organa koje pokreće zračna struja polazeći od abdomena, kroz dušnik, grlo, ždrijelo te usnu ili nosnu šupljinu (Pavličević-Franić, 2005). Razlikujemo dvije vrste boja glasa, a to su statična, boja u užem smislu i dinamična, odnosno boja u širem smislu. Statična proizlazi iz oblika i sastava spektra, dok dinamična, ovisi o promjenama zvuka u vremenu, o osebnosti individualnog izgovora, o modulacijama, odnosu govora prema ritmu, odnosu jakosti između samoglasnika i suglasnika te o odnosu jakosti između naglašanih i nenaglašanih dijelova (Škarić, 2000).

Glasnost je obilježje koja označava ono što se dobro čuje, odnosno jačinu glasa ili zvuka koja ovisi o intenzitetu govorenja (Matić, 1986). Jačim intenzitetom, odnosno glasnijim izgovorom, tišim izgovorom ili slabijim intenzitetom „ističu se pojedine riječi koje izražavaju osobni stav, raspoloženje ili osjećaje govornika“ (Pavličević-Franić, 2005: 250).

Glasnoća nije isto što i zvučnost koja podrazumijeva izgovor vokala, sonanata i zvučnih konsonanata te šapata ili bezvučno izgovorenog suglasnika. U glasnosti i jasnosti govora mogu se javiti različiti poremećaji poput disfonije, odnosno poremećaja tonske visine, govorne glasnoće i boje glasa, zatim razne dislalije kao vrste poremećaja u izgovoru glasova i riječi, disprozodija kao poremećaj ritma, tempa i monotonost i afonija, odnosno šaptav glas ili bezglasnost (Matić, 1986).

Glasnost i jasnost ovise o intenzitetu doživljavanja emocije ili afekata, dinamičnosti osjećaja, od osobina ličnosti i psihofizičkih osobina. Sam intenzitet govora može se izraziti jačom artikulacijom početnog glasa u riječi, posebnim i pojačanim izgovaranjem naglašenog sloga riječi i vokala u njemu, ali i cijele riječi. Sastoje se od jakosti ili slabosti izgovora, pojačavanja ili slabljenja izdisaja koje uvjetuje ritam, predaha u govoru i dobre dikcije, odnosno jasnoće i čistoće govora. S djecom je potrebno vježbati kontrolu glasa, kao i ostale obilježja govora s obzirom na to da oni njima ne vladaju svjesno (Matić, 1986). Prema Škariću (2000) glasnost i jasnost omogućuje svakom slušaču razumijevanje onoga što govorimo uz istodobno iskazivanje pažnje prema njegovoj slobodi i dostojanstvu.

Razlikovanje razgovjetnosti govora od šaputanja i glasnog govorenja se kod djece rane i predškolske dobi mogu lako razvijati i na vrlo različite načine. Neke od njih su igre koje uključuju govorenje šapatom, tihim, poluglasnim, glasnim ili gromkim glasom, korištenje tekstova koji su prigodni za izražavanje raznih emocionalnih stanja životinja, upotreba igračaka i slikovnica u poistovjećivanju djeteta s nekim ili nečim i slično (Matić, 1986). Neke od vježbi za glas, ali i sam izgovor su vježbe protezanja i opuštanja, odnosno zijevanja koje slijede spontanu aktivnost buđenja i stvaranja spremnosti tijela za spretne pokrete tako što se povećava budnost mozga, a mišići se opskrbljuju krvlju, ali i duboko disanje ošitom i trbušnim mišićima uvelike pomažu u govoru (Škarić, 2000). Jasnoća govora, kao i njegov

prilagođen ritam izgovora usto primjeren duljini same rečenice pomoći će djeci da odgajatelja bolje razumiju (Petar, 2003).

5.1.6. Tečnost i točnost govora

Tečnost i točnost govora kao obilježje dobrog govora, teže se stječu i mogu predstavljati teškoće u radu s djecom. Tečnost je ravnomjeran tijek govora koji podrazumijeva usklađivanje brzine mišljenja i brzine govorenja, jasnost izlaganja i dobre dikcije, upotrebe intonacije i značenja rečenice, asocijacije misli i verbalizacije bez poštapalica (Matić, 1986). „Uvježbanost i usklađenost misli, glasa i tijela“ čine odgajatelja dobrim govornikom (Petar, 2003).

Kod djece, ali i odraslih, može nastupiti neravnomjeran govor, odnosno govor koji je pretjerano brz ili spor. U takvom govoru tada se može javiti ponavljanje istih rečenica što podsjeća na mucanje, ali se bitno razlikuje od njega. Osoba koja muca svjesna je svoje govorne mane dok osoba čiji govor nije fluentan, nije. Govor koji nije fluentan kod djece može nestati, ali može i prerasti u mucanje stoga je govorne nepravilnosti potrebno normalizirati prije nego dopru do njegove svijesti (Matić, 1986).

Točnost govora podrazumijeva točnu upotrebu riječi u pravom i prenesenom značenju, adekvatnu upotrebu intonacije za određenu govornu situaciju, točno naglašavanje i dobru artikulaciju, točno odgovaranje na postavljena pitanja i slično (Matić, 1986). Točnost pri naglašavanju riječi od izrazite je važnosti jer je odgajatelj upravo taj koji treba biti dobar govorni model za dijete (Petar, 2003). U razvoju govora djece, tečnost i točnost vježbaju se bogaćenjem aktivnog rječnika djece, izvođenjem govornih igara dopunjavanja rečenica, pronalaženjem odgovarajućih antonima, pravljenjem pauza i predaha u govoru i ostalo. Uloga odgajatelja pri djetetovom usvajanju ovih obilježja, svakako je tečno i točno izražavanje njega samoga, ali i obraćanje pozornosti na tečnost i točnost u govornim situacijama djece (Matić, 1986).

5.2. Vrednote govorenoga jezika

„Vrednote govorenoga jezika, kao što im ime kaže, elementi su govorne komunikacije i u pisanome se jeziku ne ostvaruju“, a od iznimne su važnosti za posao

odgajatelja (Pavličević-Franić, 2005: 248). Da bi odgajatelj uspješno mogao ostvariti komunikaciju s djecom nije dovoljno da govori stilski i gramatički ispravno. Dakako, stilski i gramatički ispravno govorenje temeljni je preduvjet jezičnoga sporazumijevanja, ali u usmenoj komunikaciji važnu ulogu ima poznavanje i pravilna uporaba takozvanih vrednota govorenog jezika koje bi odgajatelj trebao znati pravilno koristiti u svom radu. „Riječ je o dodatnim, čujnim ili vidljivim elementima usmenoga izražavanja koji govor čine jasnijim, razumljivijim, dojmljivim, ljepšim“ (Pavličević-Franić, 2005:248). Vrednotama kao takvima nadograđuje se i nadopunjuje sam sadržaj riječi ili rečenice koju izgovorimo. To činimo razlikom u visini i jačini tona, razlici u ritmu i tempu govorenja, bojom glasa koju govornik prilagođava situaciji u kojoj se nalazi, pauzom i tišinom u govoru i slično. Pri nedostatku vrednota govorenoga jezika u govoru odgajatelja govor može postati monoton i jednoličan, pa samim time često i nerazumljiv. Vrednote govorenoga jezika možemo podijeliti na auditivne i vizualne (Pavličević-Franić, 2005).

Auditivne (čujne) vrednote govorenoga jezika čine intonacija, intenzitet, tempo, pauza i boja glasa. „Intonaciju označava visina tona kojom se izgovara pojedini glas ili veća izgovorna cjelina. Naziva se još kretanje tona, krivulja tona ili reljef tona“ (Pavličević-Franić, 2005: 249). Od iznimne je važnosti da odgajatelj koristi pravilnu intonaciju u svojim rečenicama pri komuniciranju s djecom. Ona uvelike ovisi o onome što odgajatelj želi izreći, o kontekstu ili situaciji u kojoj to želi izreći te o odgajateljevu raspoloženju i emocionalnom stanju. Sukladno s time, važno je da odgajatelj koristi pravilnu intonaciju jer ona određuje značenje same rečenice koju poručuje djetetu. Intenzitet je druga auditivna vrednota i ona „označava jačinu tona kojom govorimo“ (Pavličević-Franić, 2005: 250). Nju čine dvije sastavnice, a to su glasnoća i napetost. Glasnoću karakterizira količinska vrijednost samoga tona, dok napetost čini sama utrošenost energije pri njegovom izgovoru. Odgajatelj bi u svom izgovoru glasova trebao koristiti obje sastavnice jer njima ističe pojedine riječi kojima izražava svoj osobni stav, svoje raspoloženje ili svoje osjećaje. Važno je da navedeno koristi upravo iz razloga jer na taj način djetetu daje do znanja koliko mu sadržaj prenesene poruke znači. Treća auditivna vrednota je tempo koji podrazumijeva samo trajanje tona, a obilježava ga brzina kojom se govori, odnosno „smislom povezan broj riječi izgovoren u jedinici vremena“ (Pavličević-Franić, 2005: 251). Tempo se

ostvaruje izmjenom dužih i kraćih tonova, a uzroci bržeg ili sporijeg tempa subjektivne su ili objektivne prirode odgajatelja. Individualan tempo odgajatelja najčešće je subjektivne prirode, no ne smije se izostaviti važnost tempa pri objektivnom sadržaju koji se prenosi djeci te komunikacijska situacija u kojoj se govori. Valja napomenuti kako prebrzi govor ili prespori govor odgajatelja može otežati komunikaciju s djecom. Prebrzi govor može dovesti do pogrešnog izgovaranja glasova ili izostavljanja pojedinog glasa, a prespori vodi k neprimjerenom udisaju i izdisaju, predugim stankama i isprekidanošću samog izgovora. Sukladno sa svime navedenim, odgajatelj bi trebao koristiti umjereni tempo. Pauza je četvrta auditivna vrednota koja se još naziva i stankom, a označava „duži ili kraći prekid govorenja na kraju govornih cjelina“ (Pavličević-Franić, 2005: 252). Ona je usko povezana s ostalim vrednotama, posebice s intonacijom i tempom govora. Pauza u izgovoru nastaje zbog procesa disanja, odnosno zbog udisaja ili izdisaja govornika te to podrazumijeva dužu ili kraću pauzu. Problem koji nastaje pri uzimanju pauza je taj ukoliko se pauza, odnosno udah ili izdisaj, ne poklapa s govornim cjelinama. Treba uzeti u obzir da je pauza vrlo važna pri izgovoru pa je iz tog razloga vrlo važno na koji je način odgajatelj u svom govoru koristi. Odgajatelj ne bi trebao koristiti ni preduge ni prekratke pauze u svom govoru. Preduge pauze njegov govor čine monotonim i jednoličnim, dok prekratke otežavaju slušanje i razumijevanje izrečenog. Zadnja auditivna vrednota, ali ne i manje važna, je boja glasa, tj. „zajednički naziv za ostvarenje nekoliko osobina ljudskoga glasa istodobno“ (Pavličević-Franić, 2005: 252). Svaka osoba, pa tako i odgajatelj, ima svoju urođenu boju glasa. Valja napomenuti kako svaka individua može u skladu s potrebama svoje govorne interpretacije djelomično modificirati svoj glas što je od iznimne važnosti za struku odgajatelja (Pavličević-Franić, 2005).

Vizualne (vidljive) vrednote govorenoga jezika čine geste i mimika. Njih percipiramo vlastitim vidom, najčešće je „riječ o pokretima tijela i glave koji prate govorni izričaj“ (Pavličević-Franić, 2005: 255). Izgovoreno ne predstavlja samo sadržaj, već sadržaj uvijek za sobom privlači i odnos prema njemu, ali i prema sugovorniku, u ovoj slučaju djetetu. Dakle, razgovoru pripada i ono neizgovoreno pa je to neverbalna razina razgovora (Brajša, 1996). Vizualne vrednote govorenoga jezika predstavljaju neverbalne oblike komuniciranja koji prate izgovorenu riječ odgajatelja ili bilo koje druge osobe. U geste najčešće ubrajamo pokrete ruku koje prate ono što

se govori. Dakle, one upozoravaju i skreću pažnju na izgovoreno. No, u geste ne spadaju samo pokreti ruku već i bilo koji drugi proizvedeni našim tijelom, primjerice hodanje, sagibanje, mahanje, gurkanje i slično. „Uporaba gesta jest postupak kojim govornik, ako želi i smatra potrebnim, dodatno oblikuje jezični iskaz“ (Pavličević-Franić, 2005: 255). S druge strane, „mimikom se, pak, smatraju pokreti mišića lica, izražavanje očima, okretanje glave“ (Pavličević-Franić, 2005: 255). Mimikom govornik može iznijeti svoje osjećaje i raspoloženja u svrhu pojačavanja doživljaja kod slušatelja. Obe vizualne vrednote od iznimne su važnosti za odgajatelja. Na taj način odgajatelj djetetu poručuje svoj stav o određenom sadržaju, važnost samog sadržaja koji mu želi izreći. Dakle, odgajatelj djetetu svojim gestama i mimikom pokazuje sve navedeno (Pavličević-Franić, 2005). „Razgovor se ne sastoji samo iz izgovorenih sadržaja. Razgovaramo i bez riječi. Razgovorom također definiramo naše međusobne odnose kao i stavove prema izgovorenim sadržajima. Razgovorom otkrivamo sebe. Razgovorom utječemo na druge, a i drugi na nas“ (Brajša, 1996: 26).

6. ODGAJATELJEV GOVOR TIJELA

Komunikaciju s djecom odgajatelj započinje u onom trenutku kada se pojavi u vidnom polju djece. Prije nego što uopće krene razgovarati s djecom, djeca vrlo dobro mogu vidjeti odgajateljev izgled, njegove kretnje te način odijevanja. Navedeno predstavlja prvu poruku koju odgajatelj šalje djeci, prije nego što išta izgovori (Petar, 2003).

Odgajateljev govor upućen djetetu svakako treba biti „razumljiv, privlačan i pouzdan“ (Petar, 2003: 70). Rečenice koje se upućuju djetetu trebaju biti kratke ili detaljne, ali istovremeno jasne i točne. Na taj način odgajatelj djeci neće trebati dodatno pojašnjavati što je htio reći jer će njegove upućene ideje i misli na taj način biti vrlo jasno shvaćene. Također, kako bi odgajatelj bio što jasniji potrebno je da unaprijed razmišlja o mogućim odgovorima djece, da ga sasluša te kaže ono što misli o navedenom, prije nego što uopće iznese svoje zaključke. Od izrazite je važnosti da odgajatelj ne prekida dijete u iskazivanju njegovog mišljenja, već da mu dopusti da svoje ideje i misli slobodno izrazi do kraja te da mu postavlja pitanja kako bi djetetu dao do znanja da ga odgajatelj pažljivo sluša i prati (Petar, 2003).

Odgajatelj se u razgovoru s djecom treba služiti jezikom tijela, odnosno spustiti se na razinu djeteta kako bi ostvarilo kontakt očima te približiti mu se kako bi izrazio interes za onim o čemu dijete govori s oprezom da ne povrijedi njegov osobni prostor (Petar, 2003).

6.1. Uvjerljivost odgajatelja

Odgajateljevo „ponašanje treba biti uvjerljivo, ali uvijek prihvatljivo“ (Petar, 2003:71). Pri kreiranju ispravne komunikacije između odgajatelja i djeteta pomažu dva čimbenika, a to su projekcija i razumijevanje. Projekcija je način na koji odgajatelj pristupa djetetu, odnosno to je povjerenje, uvjerljivost i utjecaj koji prenosi na dijete. Drugi čimbenik čini razumijevanje, odnosno sposobnost odgajatelja da uvidi djetetove stavove te da se trudi razumjeti ih (Petar, 2003).

Odgajatelj kao dobar govorni model prepoznaje se po „kreativnom razumijevanju slušača, dobroj informiranosti“ i stvaranju kompromisa s djetetom na obostrano zadovoljstvo (Petar, 2003: 72).

6.2. Tijelo kao prijenosnik poruke

Odgajateljev govor nikako ne čini jedinog posrednika u komunikaciji s djecom. Govor tijela također prenosi određene poruke. „Poruku mogu prenijeti ruke, oči, osmijeh, mimika lica ili način kretanja“ (Petar, 2003:72). Govor tijela svakako može omogućavati čitanje osobe između redaka. Prirodno je da čovjek osim riječima komunicira i gestama, mimikom lica, položajem svoga tijela i slično. Oni također predstavljaju izvor brojnih informacija koje odgajatelj daje djetetu. Osim govora svoga tijela, odgajatelj komunicira s djetetom i intonacijom, tempom, bojom glasa i drugima. Sve navedeno spada u neverbalnu komunikaciju. Neverbalna komunikacija razvija se istodobno s verbalnom komunikacijom. „Dok verbalna prenosi ideju, spoznaju, zamisao, neverbalna prenosi stavove ili emocije“ (Petar, 2003: 73).

Paralingvistički znakovi utječu na jasnoću u komunikaciji. Govor tijela koji je prikladan te istovremeno korištenje kvalitete glasa vrlo su važne sastavnice kvalitetne komunikacije. Korištenje neverbalne komunikacije omogućuje djeci da bolje shvate odgajatelja te bolje razumijevanje samog sebe (Petar, 2003).

Odgajateljevo tijelo i lice čine veliki raspon emocija. Njegovo lice izražava kako se on osjeća, a tijelo njegov intenzitet emocija. Geste su često nesvjesne i vrlo jasno prikazuju osjećaje odgajatelja prema djeci i određenim situacijama. Pri uspostavljanju kontakta pogledom može se razmijeniti vrlo mnogo informacija kroz prvi trenutak. Od izrazite je važnosti da kontakt očima bude u razini djetetovih očiju te da traje dok traje razgovor između odgajatelja i djeteta. Također, geste odgajateljevom glavom mogu biti vrlo značajne za dijete. Klimanje odgajateljevom glavom dok mu dijete nešto govori djetetu šalje veliku poruku. Dijete na taj način vidi da je odgajatelj zainteresiran za određenu temu o kojoj govori te da ga pažljivo i aktivno sluša. Osim navedenih, odgajateljev govor ruku također puno govori, položaj

njegovih ruku pri razgovoru s djecom, jesu li one skupljene ili raširene, pomiče li ih odgajatelj pri razgovoru, kojom brzinom i slično (Petar, 2003).

Od posebnog je značaja za dijete, ali i za odgajatelja, njihov osobni prostor. Poštivanje osobnog prostora od iznimne je važnosti. Postoji nebrojen broj ljudi koji ne vole da im se netko previše približi u njihov osobni prostor. Djeca će odgajatelju dozvoliti da im se približe koliko oni to žele te to odgajatelj svakako treba prihvatiti i znati poštivati. Onoliko koliko dijete dozvoli odgajatelju da mu se približi je pokazatelj njihove međusobne bliskosti. S druge strane, i dodir je vrlo poseban način komuniciranja između odgajatelja i djeteta. Odgajatelj dodirom djetetu šalje čitav niz poruka. Dodirom po djetetovu ramenu, odgajatelj djetetu pruža utjehu, podršku, pohvalu i slično. Na taj način dijete može uvidjeti koliko odgajatelju znače njegovi postupci te da mu želi pomoći (Petar, 2003).

6.3. Kontrola nad tijelom

Petar (2003) ističe kako je kontrola nad pokretima tijela vrlo važna za ostvarenje uspješne komunikacije. Neprimjereni i neprihvatljivi pokreti pred djecom, poput sjedenja na rubu stolice, lupkanje olovkom u stol ili ljuljanje na stolici, odgajatelj bi svakako trebao izbjegavati. Trebao bi izbjegavati upravo iz razloga jer on predstavlja uzor za dijete te ukoliko on to neprestano bude ponavljao, dijete će prije ili kasnije to usvojiti i početi primjenjivati.

Postoji mnoštvo nesvjesnih pokreta koje odgajatelj upotrebljava u komunikaciji s djecom. „Geste okretanja dlana prema vlastitom licu, udaranje vlastite brade, ustajanje od stola i hodanje“ upućuju na razmišljanje i analiziranje neke teme; „nervozu i nesigurnost prepoznaje se po nakašljanju, zviždanju, izbjegavanje pogleda sugovornika ili pokazivanje kažiprstom“; „frustraciju pokazuju kratki udisaji, odnosno brzo disanje, glasni zvukovi, odnosno izdisaji, savijanje dlanova ili trljanje tjemena“; „dosadu prikazuju besmisleni pokreti, gledanje u prazno“ i drugi; „prihvaćanje pokazuju dlanovi na grudima, geste dodirivanja, približavanje, otvorene ruke i dlanovi“; „očekivanje prikazuju trljanje dlanova, prekriveni prsti i približavanje“; „uzbuđenost ili pozornost pokazuju ruke na bokovima, približavanje,

dlanovi na licu ili klimanje glavom“. Na taj način odgajatelj daje do znanja djetetu o svojem trenutačnom stanju (Petar, 2003: 80).

Velika se značajnost pridaje odijevanju i osobnoj higijeni. Odgajatelj se treba odjenuti pristojno i prikladno svome poslu. Od izrazite je važnosti da mu odjeća i obuća koju nosi bude udobna, uredna i čista kako bi bio sposoban odraditi svoj posao. S druge strane, osobna higijena je također iznimno važna. Odgajatelj treba zadovoljiti uvjete osobne higijene ukoliko želi raditi s djecom. To podrazumijeva, uredne i podrezane nokte, čistu i počešljanu kosu, održavanje higijene zubi i slično (Petar, 2003).

7. ULOGA ODGAJATELJA U KOMUNIKACIJI S DJECOM RANE I PREDŠKOLSKE DOBI

Svaki uspješan razgovor koji započnemo predstavlja „ovladavanje vještinom razgovaranja“ (Brajša, 1996: 22). Svaku vještinu potrebno je svakodnevno uvježbavati te postepeno je usavršavati. Na isti način na koji dijete uči pisati i čitati trebalo bi učiti i razgovarati, a to mu u odgojno-obrazovnoj skupini omogućuje odgajatelj koji bi trebao biti dobar govorni model djetetu. Vještinu razgovora ne dobivamo samim rođenjem, već je kroz život učimo, nadograđujemo i aktivno stječemo vježbanjem u okruženju drugih ljudi. Od iznimne je važnosti za dijete upravo odgajatelj koji se u svom profesionalnom radu bavi djecom te bi na taj način trebao predstavljati dobar primjer za djetetovo učenje i vježbanje vještine razgovora pa samim time i poticati ga na isto (Brajša, 1996). „Riječi koje odgajatelj upućuje djetetu su odjeća u koju odijeva svoje misli. O kroju i stilu odijevanja odgajatelj sam odlučuje, no pri tome se moraju uzeti u obzir osnovna pravila koja obuhvaćaju poznavanje gramatike, umijeće izbacivanja nepotrebnih i besmislenih riječi te poznavanje samog značenja svake izgovorene riječi. Izbacivanje besmislenih riječi u govoru s djecom odgajatelja čini dobrim govornikom“ (Petar, 2003: 92). Sukladno tome, od iznimne je važnosti da odgajatelj poznaje pravila gramatike materinskog jezika i pritom ih koristi u radu s djecom (Petar, 2003).

Na uspješan i kvalitetan razgovor između odgajatelja i djeteta utječu pošiljalac poruke, odnosno odgajatelj ili dijete, sama poruka, primalac poruke te okolnosti u kojima se razgovor odvija. Odgajatelj bi primjenjivanju vještine razgovora trebao obratiti pozornost na sva četiri elementa, a ponajprije na sebe, poruku i njen sadržaj koji upućuje djetetu te na okolnosti u kojima razgovara s djetetom. Brajša (1996) ističe da ukoliko želimo na nekoga utjecati svojom poruku, u ovom slučaju odgajatelj na dijete, važno je voditi računa o sebi, poruci i načinu prenošenja poruke djetetu. „Razgovor se sastoji od nekoliko osnovnih vještina. To su vještina uspostavljanja kontakta, vještina izazivanja pažnje, vještina davanja informacije i vještina učvršćivanja poslanih informacija u drugima“ (Brajša, 1996: 22). Odgajatelj bi trebao ovladati svim navedenim vještinama ukoliko želi uspješno razgovarati s djecom. Osim navedenog, odgajatelj djetetu treba osigurati kvalitetne uvjete za provođenje

komunikacije. Sukladno tome, treba mu omogućiti doživljaj slobode, stvoriti mu okruženje u kojem se ne osjeća ugroženo od strane nekoga ili nečega, treba mu osigurati prihvaćenost te iskrenost. Slobodu mu omogućavamo na način da dijete samo bira s kime će i kada razgovarati, samo bira sadržaj razgovora te prostor u kojemu želi komunicirati. Odgajateljeva uloga je da mu to, ukoliko je u mogućnosti, omogući jer su „stupanj postignuća takve slobode i kvaliteta komunikacije upravo proporcionalni“ (Brajša, 1996: 131). Stvaranje okruženja u kojem se dijete neće osjećati ugroženo odgajatelj stvara na način da čini okruženje sigurnim i bezopasnim te omogućava djetetu da bude slobodno izreći ono što želi. Prihvaćenost je rezultat komunikacijske slobode i okruženja u kojem se dijete ne osjeća ugroženo. Ukoliko djetetu odgajatelj ne pruža komunikacijsku slobodu i okruženje u kojem se ne osjeća sigurno, komunikacije najvjerojatnije neće ni biti. Nadalje, komunikacijska iskrenost javlja se ukoliko je dijete slobodno i neugroženo. Jedino će tada moći biti iskreno (Brajša, 1996).

Slušanje i razmišljanje, osim govorenja, vrlo su važne sastavnice razgovora između odgajatelja i djeteta. Razgovor nije moguć bez navedenih sastavnica. Na isti način na koji je disanje nemoguće bez izdisaja i udisaja, tako ni razgovor nije moguć bez slušanja i razmišljanja. Slušanje i razmišljanje, posebice u struci odgajatelja, trebale bi biti sastavni dijelovi svakog razgovora s djetetom. Razgovor bez slušanja postaje monolog, a tek sa slušanjem pretvara se u dijalog. Razgovor bez razmišljanja je nesuvislo brbljanje (Brajša, 1996). Pri komunikaciji s djetetom važno je aktivno ga i pažljivo gledati i slušati, dati mu vremena da rečenicu dovrši do kraja, usmjeriti pažnju na njega, pokazati interes i zanimanje za ono o čemu govori i slično. Interes za ono o čemu dijete govori, odgajatelj može pokazati na način da mu postavlja pitanja o toj tematici te ukoliko djetetu ponavlja svojim riječima to što je reklo kako bi mu dao do znanja da ga je razumio (Petar, 2003). „Samo uz slušanje i razmišljanje razgovor može biti stvarni i uspješan dijalog“ (Brajša, 1996: 32). Razgovor između odgajatelja i djeteta je osim govorenja i slušanje djeteta, razmišljanje o onome što smo čuli od njega te izgovaranje onoga što se čuje i o čemu se razmišlja (Brajša, 1996). Djetetu odgajatelj može poslati poruku da je aktivno uključen u komunikaciju na način da koristi pozitivan govor tijela, odnosno da gleda dijete u oči dok mu ono nešto govori, nasmiješi se djetetu, klima glavom kako bi mu dao do znanja da ga aktivno prati, ne

prekida ga pokretima koji bi ga mogli omesti te spusti se na njegovu razinu pri razgovoru s njim (Petar, 2003). Na isti način na koji odgajatelj sluša i razmišlja o poruci koju dijete prenosi, treba poticati da i dijete to uvaži. Dakle, da sluša i razmišlja o odgajateljevim porukama jer se uspješan razgovor sastoji od obostranog slušanja, razmišljanja i govorenja. Od iznimne je važnosti da odgajatelj sluša sebe, ali i dijete koje mu nešto govori te da razmišlja o onome što je čulo i što namjerava izreći (Brajša, 1996).

Nadalje, važne elemente razgovora čine razumljivost i nerazumljivost. Odgajatelju je u fokusu da dijete razumije ono što mu želimo reći. Dakle, razumljiva poruka upućena djetetu trebala bi biti jednostavna, pregledna, kratka i zanimljiva. S druge strane, nerazumljiva poruka najčešće je preduga, komplicirana, nepregledna, opširna, bez smislenog sadržaja, samim time i nejasna i nezanimljiva. Jednostavna poruka sastoji se od kratkih rečenica i od riječi koje su djetetu poznate i koje je već čulo ili koristilo u razgovoru sa svojim roditeljima, odgajateljem ili od drugih ljudi koji ga okružuju. Kompliciranu rečenicu može se prepoznati po dugim i opširnim rečenicama, po riječima koje su apstraktne i djetetu nepoznate te takve rečenice odgajatelj treba izbjegavati u svom radu s djecom. Preglednu poruku karakterizira smisleno povezani sadržaj koji kroz govor upućujemo djetetu, raščlanjenost rečenice, logički i postepeno izrečeno te naglašavajući ono najbitnije što se djetetu želi reći. S druge strane, nepreglednu poruku čini upravo suprotno. Dakle, poruka koju prenosimo djetetu je nepovezana, sukladno time često se gubimo u nebitnom pri izričaju, nelogična je i nepostupna. Poruka koju odgajatelj poručuje djetetu je kratka ukoliko sadržava mali broj riječi, a pritom mnogo informacija, naglašavajući ono najbitnije, a opširna je ukoliko sadržava velik broj riječi pritom dajući mali broj informacija. Zanimljivu poruku karakterizira direktni govor upućen djeci i osobni stil uz potkrepljenje primjerima, dok nezanimljivu ili dosadnu poruku karakterizira indirektni i apersonalni govor i stil bez potkrepljenja s primjerima. Dakle, od iznimne je važnosti da odgajatelj u razgovoru s djecom bude pregledan, kratak i zanimljiv, a nikako kompliciran, nepregledan, opširan i ne zanimljiv ukoliko želi djeci biti razumljiv. Razumljivost odgajateljeve poruke upućene djetetu omogućuje uspješnu i kvalitetnu komunikaciju. „Jednostavne, kratke, jasne i interesantne sugovornike slušamo i shvaćamo, a komplicirane, opširne, nejasne i dosadne izbjegavamo i ne razumijemo“

(Brajša, 1996:63). Uspješna poruka upućena djetetu je jasna poruka. Odgajatelj prije izgovorene poruke treba razmisliti o njoj, izreći ono što je zamislio, ali na način da je izreče djeci što jasnije kako bi je djeca razumjela (Petar, 2003).

Tijekom svakodnevnog komuniciranja s djecom, od izrazite je važnosti da odgajatelj kroz razgovor s djetetom izražava svoja opažanja, mišljenja i osjećaje. Opažanja bi odgajatelj u svom radu trebao koristiti na način da bude iskren prema djetetu i da mu kaže ono što zaista misli („Vidim da si danas veoma sretan!“). Mišljenja bi odgajatelj trebao koristiti na isti način na koji i opažanja („Mislim da si danas jako dobro ovo uradio!“), a tako i osjećaje („Osjećam se veoma sretno danas“). „U razgovoru treba jasno dati do znanja sugovorniku što jasno opažamo“, što jasno osjećamo i što jasno mislimo (Brajša, 1996:84). Odgajatelj svoje osjećaje, potrebe i želje najčešće izražava verbalno ili neverbalno. Vrlo je važno da odgajatelj svoje osjećaje, potrebe i želje izgovara direktno i iskreno. Na taj način djeci daje do znanja da i oni mogu verbalno ili neverbalno izraziti svoje osjećaje, potrebe i želje. Djeca tad uče izražavati navedeno, postupati u skladu s tim jer imaju podršku odgajatelja za isto (Brajša, 1996). Odgajatelj u komunikaciji s djetetom treba biti empatičan, saslušati djetetove stavove i mišljenja bez obzira ako su drugačiji od njegovih, pokazati emocije i pokušati razumjeti dijete (Petar, 2003).

8. JEZIČNA KULTURA IZ PERSPEKTIVE ODGAJATELJA

Za potrebe završnog rada provedeno je preliminarno istraživanje kojemu je bio cilj ispitati mišljenja i stavove odgajatelja na temu „Jezična kultura odgajatelja“. U istraživanju je sveukupno sudjelovalo 27 odgajatelja, pritom sve ženskog spola. Istraživanje je bilo provedeno u Centru predškolskog odgoja „Zamet“, točnije u Podcentru predškolskog odgoja „Zamet“, Podcentru predškolskog odgoja „Oblačić“, Podcentru predškolskog odgoja „Krijesnica“ i podcentru predškolskog odgoja „Gardelin“. Mjerni instrument kojim sam provela istraživanje bio je anketni upitnik koji se sastojao od sljedećih šest pitanja otvorenog tipa: Što podrazumijevate pod pojmom „jezična kultura“?, Kakva bi trebala biti jezična kultura odgajatelja?, Kakva bi trebala biti komunikacija između odgajatelja i djeteta?, Koje kompetencije odgajatelj treba imati kako bi bio dobar govorni model djetetu?, Smatrate li da odgajatelj s govornim poteškoćama može biti dobar govorni model djetetu? Objasnite odgovor., Smatrate li sebe dovoljno dobrim govornim modelom za dijete?.

Na prvo pitanje koje je glasilo „Što podrazumijevate pod pojmom jezična kultura?“ dobila sam mnoštvo bogatih odgovora. Odgajateljice su jezičnu kulturu definirale na mnogo različitih načina, no ni jedan ne smatram izrazito netočnim. Izdvojila bih odgovor u kojem jezičnu kulturu odgajateljica opisuje kao „oblik prenošenja znanja koje neka osoba posjeduje i kojim se svakodnevno koristi u komunikaciji i odnosima s drugim ljudima, s jedne osobe na drugu, i koju čine jezik i govor te ona ima određena pravila i temelj je svake kulture, usvaja se i razvija najprije u obitelji, kasnije kroz školovanje i u različitim drugim institucijama“. Vrlo zanimljivi bili su i ostali odgovori. Jezičnu kulturu odgajateljice definiraju kao: način komunikacije, stupanj naučenog jezika, vještina kvalitetne i kulturne komunikacije, zatim i kao nastojanje poštivanja normi standardnog jezika, poznavanje i pravilno korištenje pravopisnih i gramatičkih pravila, kontinuirano učenje jezika i stjecanje, ispravan govorni model djeci i pravilno ophođenje, poznavanje i korištenje osnova jezika, pravila i gramatike, bogat vokabular, jezična raznolikost, pravopis, pravopisno izražavanje, načitanost, komunikativnost, elokventnost, upotreba jezika za komunikaciju s društvenom okolinom te upotreba jezika za izražavanje vlastitih misli,

osjećaja, doživljaja i iskustava, dio opće kulture koji podrazumijeva primjerenu komunikaciju, gramatički ispravnu kojoj je razgovor (jezik) osnovni dio stoga mora biti primjeren, ispravan te sukladan s pravilima standardnog jezika. Kao što se može vidjeti iz odgovora odgajateljica, većina ih smatra kako je jezična kultura upravo način izražavanja, način komuniciranja koji bi trebao biti u skladu s normama hrvatskog standardnog jezika kako bi bio ispravan.

Na drugo pitanje („Kakva bi trebala biti jezična kultura odgajatelja?“) koje sam postavila u anketnom upitniku, dobila sam nešto kraće odgovore. Najviše je odgajateljica odgovorilo kako bi jezična kultura odgajatelja trebala biti na visokoj razini, a nekoliko odgajateljica dalo je i objašnjenje toga odgovora: na razini suvremenog profesionalca u ranom i predškolskom odgoju i obrazovanju, profesionalna, načitana i takva da stvara poticajno okruženje, takva da služi kao pravilan model u komunikaciji s djecom, na višem nivou, uz stalno educiranje i cjeloživotno učenje, primjerena struci i poslu kojeg obavlja, odgajatelj treba biti jasan, znati prilagoditi govor, uputiti shvatljivu poruku djeci, jednostavan i smislen govor, razgovijetan, lijepo se izražavati te se izražavati standardnim književnim jezikom, sposoban za komunikaciju, stvarati poticajno jezično okruženje, treba imati dobro razvijen govor, što podrazumijeva pravilno izgovaranje riječi, jasan izgovor, širok i bogat vokabular, trebao bi djeci biti govorni uzor, izbjegavati umanjnice i korištenje tepanja, također bi trebao pripaziti na korištenje psovki i ostalih neprihvatljivih riječi. Smatram da su odgajateljice dale prihvatljive odgovore na postavljeno pitanje.

Na treće pitanje („Kakva bi trebala biti komunikacija između odgajatelja i djeteta?“) koje sam postavila, odgajateljice su odgovorile raznim odgovorima, poput: da bi komunikacije uopće imala smisla potrebno je da su oba sugovornika uključena u komunikaciju, verbalno ili neverbalno, trebala bi biti jasna, odnosno razumljiva objema stranama, da bi komunikacija bila kvalitetna odgajatelj, treba biti na razini djeteta, s obzirom da je odgajatelj govorni uzor, svakako se djetetu treba obraćati pravilnim književnim govorom, međutim nikako se ne treba zanemarivati dijalektni govor i humor koji je okosnica zdrave psihologije svake društvene zajednice, osim razgovora riječima mora biti prisutna i neverbalna komunikacija cijelim tijelom, odgajatelj treba komunicirati na način da djetetu daje do znanja da razumije poruke i misli te da sudjeluje u njegovim osjećajima, uz prisutnost povjerenja, prisnosti i

razumljivosti djeci, iskrena, da budi povjerenje, otvorena, česta, odgajatelj kao „slušać“, za dijete je odgajatelj uzor i primjer, model odgojitelja trebao bi biti što „književniji“, jednostavan kada je potrebno spustiti se na djetetovu razinu i čuti djetetove potrebe i želje, pravilna, kao između dvoje odraslih ljudi, odgajatelj u samom radu navikava djecu na poželjne osobine izražavanja te postiže razumijevanje i izbjegavanje nepoželjnih osobina, na kvalitetnoj ispravnoj i konkretnoj razini, profesionalna, topla, senzibilna i empatična, ona koja osnažuje dijete na prihvaćanje i korištenje elemenata jezične kulture, podržavajuća i ravnopravna, s jasnom porukom upućenom djetetu (što želimo, na koji način, da je djetetu razumljivo i primjenjivo to što mu želimo reći), dvosmjerna komunikacija (slušati dijete, uvažavati njegov govor tijela, želje i potrebe), bez poštapalica, umanjenica i slično. Dakle, odgajateljicama je najvažnije da njihova komunikacija s djecom bude otvorena, topla, podržavajuća, da razumiju jedan drugoga, da bude iskrena, što češća i da budi povjerenje. Upravo to što su odgajateljice navele i ja sama smatram vrlo kvalitetnom komunikacijom.

U četvrtom pitanju („Koje kompetencije odgajatelj treba imati kako bi bio dobar govorni model djetetu?“) odgajateljice smatraju da odgajatelj treba imati jasnoću izgovora, biti objektivan, biti dosljedan, točno izgovarati riječi, gramatički ispravne rečenice, treba poznavati pravopis, imati jezične kompetencije, biti razgovijetan, otvoren u komunikaciji, susretljiv, pristojno se izražavati, uvažavati tuđe stavove i mišljenja, komunicirati s poštovanjem, slušati djecu, pratiti njihove potrebe i interese, raditi na poboljšanju vlastite komunikacije, provoditi komunikaciju na materinskom jeziku, imati socijalnu kompetenciju, kulturnu svijest i izražavanje, inicijativnost i poduzetnost, kulturno ophođenje, raditi na svim područjima razvoja kao i na poboljšanju vlastite komunikacije, tonom i riječima prenositi emocije, prepoznati djetetove emocije, biti pouzdan, fleksibilan, odgovoran, imati pravilnost u izražavanju, bogat rječnik te treba biti komunikativan, imati raznolike interpretacije, inicijativnost te digitalnu kompetenciju, imati obrazovanost, pismenost i načitanost, poštivati pravila verbalne komunikacije i ne zanemarivati neverbalnu koja je također izuzetno važna, pravilno govoriti (ne tepati djetetu), govoriti polagano i sadržajno, jednostavnim rečenicama, provjeravati razumije li dijete ono što mu se reklo, poticati dijete na govor (ne ispravljati ga), koristiti pravilne intonacije, posvetiti mu pažnje i promatrati ga, poticati dijete na motoričke igre, znati i biti strpljiv, imati dozu empatičnosti,

suosjećajnosti, biti dobar model govornika, dobro vladati standardnim jezikom, imati komunikacijske vještine (aktivno slušanje, povratna informacija), odlično se služiti pravilnim normama hrvatskog jezika (pravopisna, sintaktička, stilistička, tvorbeni), razvijati pripovijedanje i vježbe pričanja, motivirati, učiti da slušaju što i kako se govori kako bi mogli imati dobru komunikaciju, stvoriti sposobne i obrazovane govornike, započeti od najranije dobi, raditi svakodnevno na svim područjima razvoja djeteta.

Odgovori na peto pitanje („Smatrate li da odgajatelj s govornim poteškoćama može biti govorni model djetetu? Objasnite odgovor.“) bili su vrlo raznoliki i veoma su me iznenadili. Sedam odgajatelja odgovorila je kako podržavaju rad odgajatelja s govornim poteškoćama. S druge strane, osam odgajatelja se uopće ne slaže s tim, neki od njih imaju podvojeno mišljenje, dok ostatak odgajatelja uopće nije dao odgovor na ovo pitanje. Odgajatelji koji su potvrdno odgovorili, odgovorili su kako po njihovom mišljenju govorne poteškoće ne umanjuju odgajateljevo poznavanje i korištenje pravilnog i dobrog govornog modela, odgajatelj pritom uči dijete na prihvaćanje različitosti, drugačijeg od sebe, poteškoće s kojima se neki ljudi susreću, treba uvažavati, dijete se treba upoznati s govornim poteškoćama, ispravni govorni model će djetetu pružiti drugi odgajatelji, roditelji, okolina, odgajatelj s govornim poteškoćama može biti dobar govorni model, ali o tome ovisi koju govornu poteškoću ima, odgajatelj se obraća djetetu i neverbalnom komunikacijom, odgajatelj koji ima govornu poteškoću, zaobilazi je i koristi se drugim tehnikama. Jedna je odgajateljica vrlo zanimljivim odgovorom razjasnila ovo pitanje: „Često, gledajući informativne emisije, čujem i vidim novinare koji imaju govorne poteškoće. Ukoliko može takva javna osoba sa svakodnevnim javnim istupima prezentirati društvo, nema razloga da odgajatelj sa govornom teškoćom ne može raditi u odgojno-obrazovnoj ustanovi. Time djeci pokazujemo koliko smo različiti i kako trebamo poštovati razlike među članovima zajednice.“. Devet odgajatelja odgovorilo je kako sve ovisi o stupnju govornih poteškoća. Također, smatraju kako sve zavisi od pristupa, načina prezentacije, ponuđenih sadržaja i slično te kako se poziv odgajatelja nikako ne bi trebao birati. Neki od odgajatelja mišljenja su da ukoliko je odgajatelj govorni model djeci i ukoliko dijete „uči“ po modelu, odgajatelj s većim govornim poteškoćama može imati negativan utjecaj na djetetov govorni razvoj (oponašanje). S druge strane, onaj

odgajatelj koji ima manje poteškoća s izgovaranjem pojedinih glasova i koji iste može kontrolirati u komunikaciji s djetetom, može pozitivno utjecati na djetetov govorni razvoj na način da mu svojim primjerom da do znanja da je određene poteškoće moguće otkloniti. Bilo je ponekih odgovora u kojima su odgajatelji bili podvojenog mišljenja, nisu sigurni jesu li za ili protiv odgajatelja s govornim poteškoćama. Sukladno tome, jedna je odgajateljica izjavila kako nikako nije sigurna u svoj odgovor, „s jedne strane djeca uče pravilan izgovor od odgojitelja, a s druge djecu bismo trebali učiti prihvaćati i uvažavati različitosti.“. Odgajatelji koji se ne slažu s radom odgajatelja s poteškoćama najčešće su komentirali kako govorni model mora biti upravo to – model u svakom smislu. Nadalje, jedna je odgajateljica napisala kako takav odgajatelj ne bi bio dobar govorni model, no to ne znači da ne bi bio dobar odgajatelj. Nekolicina odgajatelja slaže se s tim da trebamo prihvaćati različitosti, no ipak misle kako u takvom poslu treba raditi osoba bez govornih poteškoća. Odgovor odgajateljice koji mi se najmanje dopao i s kojim se ne slažem je: „Smatram da ne može. Djeca uče po modelu, slušaju i kopiraju svakodnevno sebi najbliže osobe. S obzirom da djeca u odgojno-obrazovnoj ustanovi provode jako puno vremena, usvajaju najviše ponašanja svojih odgajatelja. Ukoliko odgajatelj ima govornu manu ili poteškoću s govorom, velika je vjerojatnost da će je pokupiti i djeca.“. Ne slažem se s odgovorom odgajateljice jer smatram da je najprije potrebno utvrditi o kojoj se poteškoći radi. U odgojno-obrazovnoj ustanovi ne dozvoljava se rad osobi koja ima veće govorne poteškoće, no osobe s manjim govornim poteškoćama mogu raditi s djecom. Smatram kako je najvažnija volja i želja odgajatelja za rad s djecom. Također, u odgojno-obrazovnoj skupini najčešće rade dva odgajatelja u smjeni, prema tome djeca imaju jedan ispravni govorni model, no i ovaj drugi ukoliko ima manjih govornih poteškoća može biti dobar govorni model djeci u ostalim područjima jezičnog razvoja u kojima je spretniji. Posve neočekivani za mene bili su rezultati koji su prikazani u **Tablici I.** u kojoj se vrlo jasno vidi broj odgajatelja koji ne podržavaju rad odgajatelja s govornim poteškoćama. Troje odgajatelja nije uopće odgovorilo na ovo pitanje.

Tablica I: Povratne informacije odgajatelja na peto pitanje („Smatrate li da odgajatelj s govornim poteškoćama može biti govorni model djetetu? Objasnite odgovor.“)

SLAŽU SE	NE SLAŽU SE	NITI SE SLAŽU NITI SE NE SLAŽU	NISU ODGOVORILI
7 odgajatelja	8 odgajatelja	9 odgajatelja	3 odgajatelja

Na šesto pitanje („Smatrate li sebe dovoljno dobrim govornim modelom za dijete?“) većina je odgajatelja odgovorila potvrdnim odgovorom. Dva odgajatelja nisu odgovorila na ovo pitanje. Odgajatelji su potvrdno odgovorili na ovo pitanje jer smatraju da slušaju dijete, osluškuju, pjevaju, pripovijedaju, glume, vježbaju, razgovaraju s djetetom, pokušavaju i trude se odgovoriti na svaku reakciju djeteta. Vrlo zanimljivim i konkretnim odgovorom smatram ovaj: „Smatram se dobrim govornim modelom, no mišljenja sam da svatko od nas koliko god imao razvijene govorne vještine na istima „treba raditi“, njegovati ih i usavršavati“. Jedna odgajateljica spomenula je kako je često život u skupini odvede prema dijalektnom govoru, no trudi se i svakodnevno usavršava hrvatski standardni književni jezik. Izdvojila bih odgovor: „Smatram da bi svakako još puno trebala raditi svakodnevno na obogaćivanju svog govora, koristiti više hrvatskih standardnih riječi, pripaziti na ton tijekom govora kao i na razinu suosjećanja prema djetetu. Mislim da nitko nije idealan govorni model, ali isto tako smatram da imam relativno dobru komunikaciju s djecom i da sam strpljiva te da se koristim prikladnim rječnikom za ustanovu u kojoj se nalazim.“. Izrazito mi se dojmilo što nekolicina odgajatelja u odgovorima na ovo pitanje spominju cjeloživotno učenje i usavršavanje. Smatram da je to put do uspjeha, svakodnevno trebamo raditi na sebi i kontinuirano se usavršavati kako bi postali i jednoga dana bili dobri govorni modeli djeci.

Od ukupno 27 odgajatelja, 7 ih je odgovorilo da se slažu, 8 da se ne slažu, 9 njih niti se slažu niti se ne slažu i preostala 3 odgajatelja nisu uopće odgovorila na ovo pitanje. U zadnjem pitanju htjela sam ispitati odgajatelje smatraju li sebe dobrim govornim modelom za dijete. Od ukupnih 27 odgajatelja, 25 ih je odgovorilo potvrdnim odgovorom, a preostala 2 nisu odgovorila na ovo pitanje.

9. ZAKLJUČAK

Jezična kultura odgajatelja podrazumijeva niz procesa, a među njima je i jedan najvažniji, a to je komunikacija. Komunikacija je vrlo složeni proces, čije usvajanje zahtjeva niz znanja i vještina. Na komunikaciju utječu mnogi faktori koji joj omogućavaju funkcioniranje, a to su: dobro zdravlje, uredno razvijeni govorni organi, uredan sluh, uredan intelektualni razvoj te poticajno okruženje.

Obilježja dobrog govora, kao i govor tijela, odnosno neverbalna komunikacija, značajne su za uspješnu komunikaciju između djeteta i odgajatelja. Odgajatelj je, uz roditelje, djetetov prvi govorni model te je upravo zbog toga važno da razvija svoje govorne kompetencije kako bi postao što bolji i kvalitetniji govorni model djeci. Od izrazite je važno da vješto kombinira sve vrste komunikacije te da svakodnevno potiče djecu na komunikaciju. No, istovremeno, odgajateljeva zadaća je i saslušati dijete te slijediti njegove interese, potrebe i želje.

Kroz provedeno istraživanje dobila sam vrlo zanimljive i meni iznenađujuće rezultate. Odgajatelji su jezičnu kulturu definirali kao način izražavanja i način komuniciranja popraćen pravilima hrvatskog standardnog jezika. Što se tiče komunikacije i kakva bi ona trebala biti te kompetencija koje bi odgajatelji trebali imati odgajatelji su odgovorili vrlo kratkim i jasnim odgovorima. Komunikacija bi trebala biti kako verbalna, tako i neverbalna, jasna, otvorena, podržavajuća, topla. S druge strane, kompetencije koje bi odgajatelj trebao imati jesu biti otvoren, jasan, razgovijetan, susretljiv te uvažavati djetetove interese, potrebe i želje. Predzadnje pitanje u anketnom upitniku je pitanje koje me najviše iznenadilo. Pitanje se odnosi na to slažu li se odgajatelji da odgajatelj s govornim poteškoćama radi u odgojno-obrazovnoj ustanovi.

10. LITERATURA

1. Apel, K., Masterson, J. J. (2004). *Jezik i govor od rođenja do 6. godine*. Lekenik: OSTVARENJE d.o.o.
2. Babić, N. (1989). *Govor odgajatelja i dječje djelatnosti*. Zagreb: Školske novine.
3. Brajša, P. (1996). *Umijeće razgovora*. Pula: C.A.S.H.
4. Cimbaš, A. (2015). Poticanje razvoja govora uz Baby signs. *Dijete, vrtić, obitelj*, 25 broj 77/78.
5. Ljubešić, M., Capanec, M. (2012). Rana komunikacija: U čemu je tajna?. *Logopedija*, 3(1), 35-45.
6. Matic, R. (1986). *Metodika razvoja govora djece (do polaska u školu)*. Beograd: Nova prosveta.
7. Mesec, I. (2010). Razvoj jezika i govora od rođenja do sedme godine. U: Andrešić, D., Benc Štuka, N., Gugo Crevar, N., Ivanković, I., Mance, V., Mesec, I., Tambić, M. (2010). *Kako dijete govori? Razvoj govora i jezika, najčešći poremećaji jezično-govorne komunikacije djece predškolske dobi: priručnik za roditelje, odgojitelje, pedijatre i sve koji prate razvoj djece*. (1, 8-18). Zagreb: Planet Zoe.
8. Mikulčić, F. (2013). *Javni nastup*. Mediterranean Leadership Odissey. Zagreb: Fakultet elektrotehnike i računarstva.
9. Miljak, A. (1984). *Uloga komunikacije u razvoju govora djece predškolske dobi*. Zagreb: Školske novine.
10. Pavličević-Franić, D. (2005). *Komunikacijom do gramatike: razvoj komunikacijske kompetencije u ranome razdoblju usvajanja jezika*. Zagreb: Alfa
11. Petar, S. (2003). *Kako se uspješno prodati: Osnove uspješnog komuniciranja u obitelji, s prijateljima, poslovnim partnerima i svima koji vas gledaju i slušaju (i kupuju nešto od vas)*. Zagreb: Mozaik knjiga.
12. Reardon, K. K. (1998). *Interpersonalna komunikacija: Gdje se misli susreću*. Zagreb: Alineja.

13. Sheridan, M. D. (1997). *Dječji razvoj od rođenja do pete godine*. Zagreb: Educa.
14. Škarić, I. (2000). *Temeljni suvremenog govorničtva*. Zagreb: Školska knjiga.
15. Tatković, N., Diković, M., Tatković, S. (2016). *Pedagoško-psihološki aspekti komunikacije*. Pula: Sveučilište Jurja Dobrile.